

BANK TIZIMIDA KORRUPSIYANI OLDINI OLISH

Akbarov Xursanali Ummatali o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11636234>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi banklardagi jiddiy muammolardan biri - korrupsiya muammosi ko'rib chiqiladi. Unda korrupsiyaning turli yo'llari va nima uchun paydo bo'lishi tushuntiriladi. Shuningdek, bunda banklardagi korrupsiyani to'xtatish bo'yicha bir qancha g'oyalarni taklif qiladi, jumladan, qattiqroq qoidalar o'rnatish, yangi texnologiyalardan foydalanish, banklar ochiq bo'lishi uchun ish uslubini o'zgartirish va bu muammoga qarshi kurashishda boshqa davlatlar bilan hamkorlikda ishlash.

Kalit so'zlar: bank tizimi, korrupsiya, tartibga solish, texnologiya, madaniyat, etika, muvofiqlik, ochiqlik.

Iqtisodiy barqarorlik va xalq ishonchini ta'minlash uchun mustahkam va axloq normalariga amal qiluvchi bank tizimi muhim ahamiyatga ega. Biroq, moliya sektoridagi korrupsiya xalqning ishonchini yo'qotadi, iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi va moliya bozorlarini beqarorlashtiradi. Ushbu salbiy oqibatlar Jahon banki (2016) tomonidan yaxshi hujjatlashtirilgan. Bank faoliyatidagi korrupsiya turli shakllarda, jumladan, poraxo'rlik, pul yuvish, insayder ma'lumotlari savdosi va manfaatlar to'qnashuvida namoyon bo'lishi mumkin. Bu faoliyat nafaqat alohida institutlarga zarar yetkazadi, balki aholining butun moliya tizimiga ishonchini yo'qotadi (Transparency International, 2023).

Ushbu tezisdagi bank tizimidagi korrupsiyaga qarshi kurashish ko'p qirrali yondashuvni talab qilishi ta'kidlanadi. Normativ-huquqiy baza juda muhim bo'lsa-da, ularning o'zi yetarli emas. Korrupsiya xavfini yumshatishda halollik madaniyatini shakllantirish, texnologiyadan foydalanish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish birdek muhim ahamiyatga ega.

Bank faoliyatidagi korrupsiya keng ko'lamlil faoliyatni qamrab olishi mumkin. Poraxo'rlik qarorlarga ta'sir qilish yoki imtiyozli rejimni ta'minlash uchun ko'pincha pul yoki sovg'a ko'rinishidagi iltifotlar almashishni o'z ichiga oladi (Mauro, 1995). Pul yuvish bu noqonuniy mablag'larning kelib chiqishini qonuniy ko'rsatish uchun yashirish jarayonini anglatadi (Levi, 2014). Bank xodimlari yoki sheriklari shaxsiy moliyaviy manfaatlar uchun mijozlar haqidagi maxfiy ma'lumotlardan foydalangan holda insayder savdosi bilan shug'ullanishlari mumkin (Federal Deposit Insurance Corporation, [n.d.]). Bu amaliyot aholining banklarga bo'lgan ishonchini yo'qotadi va bunday ma'lumotlarga ega bo'lganlar uchun nohaq ustunlik yaratadi. Nihoyat, manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelganda, shaxsiy manfaatlar yoki munosabatlar ishdagi qaror qabul qilish jarayonlariga ta'sir qilsa, bu istiqbolda axloqiy bo'lmagan amaliyotlarga olib kelishi mumkin. (Jahon banki, 2020).

Bank sohasida korrupsiyaning keng tarqalishiga bir qancha omillar ta'sir ko'rsatadi. Zaif me'yoriy-huquqiy hujjatlar va ijroning sustligi qonunbuzarliklar uchun imkoniyatlar yaratadi. Bundan tashqari, axloqiy xulq-atvordan ko'ra darhol daromadni birinchi o'ringa qo'yadigan korporativ madaniyat xodimlarni korrupsion amaliyotlar bilan shug'ullanishga undashi mumkin (Ethics Resource Center, [n.d.]). Bundan tashqari, murakkab moliyaviy mahsulotlar va noaniq bank tartib-qoidalari noqonuniy faoliyatni yashirishi mumkin, bu esa korrupsiyani aniqlashni qiyinlashtiradi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki bank sektorida axloqiy xulq-atvorni targ'ib qilish va korrupsiyaning oldini olish borasidagi sa'y-harakatlarining asosi sifatida Korrupsiyaga qarshi siyosatni (O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2020]) qabul qilgan bo'lib, bu regulyator sifatida aniq xulq-atvor qoidalarini belgilash va mavjud qoidalarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, pul yuvishga qarshi kurash bo'yicha "Mijozingni bil" (KYC) yo'riqnomalarini o'rnatish, ortiqcha tavakkalchilikni oldini olish uchun kapital talablarini kuchaytirish va moliyaviy qonunbuzarliklar uchun qattiqroq jazo choralarini qo'llash kiradi (Le Nguyen, 2018). Nazorat qiluvchi organlar tomonidan muntazam audit tizimi va tekshiruvlar, shuningdek, ma'lumot tarqatuvchilarni himoya qilishning samarali dasturlari bilan birgalikda potentsial korrupsiyaning oldini olish mumkin (Xalqaro valyuta jamg'armasi, 2017).

Texnologik rivojlanish shaffoflikni kuchaytirish va korrupsion amaliyotlarni aniqlashni yaxshilash uchun istiqbolli vositalarni taklif etadi. Ma'lumotlar tahlili shubhali faoliyat modellarini, masalan, noodatiy tranzaksiyalar yoki mijozlar ma'lumotlaridagi nomuvofiqliklarni aniqlash uchun ishlatilishi mumkin (Kaur, 2019).

Korrupsiyani cheklashda uzoq muddatga mo'ljallangan rivojlanish banklarda halollik madaniyatini oshirishni talab qiladi. Bu xodimlar uchun axloqiy xulq-atvor va maqbul amaliyotlarni aniq belgilaydigan keng qamrovli xulq-atvor qoidalarini joriy qilishni o'z ichiga oladi. Muntazam o'quv mashg'ulotlari bilan mustahkam muvofiqlik dasturlarini ishlab chiqish xodimlarni korrupsiya holatlarini aniqlash va hisobot berishga yo'naltirilishi mumkin (Goncalves & Jones, 2018). Bundan tashqari, axloqiy yetakchilikni targ'ib qilish va ish faoliyatini baholashni axloqiy xulq-atvorga moslashtirish juda muhim choralaridir (Azevedo, 2018).

Bank sohasida korrupsiyaga qarshi kurash nafaqat bir mamlakat ichida balki, xalqaro hamkorlik bilan bog'lanadi. Moliyaviy jinoyatlar ko'pincha transchegaraviy operatsiyalarni o'z ichiga oladi, yaqin xalqaro hamkorlikni talab qiladi. Nazorat qiluvchi organlar o'rtasida ma'lumot almashish bo'yicha kelishuvlar, moliyaviy jinoyatlar sindikatlari bo'yicha muvofiqlashtirilgan tekshiruvlar va korrupsiyaga qarshi standartlarni ishlab chiqish va joriy etish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlar moliyaviy jinoyatlarga qarshi samarali kurashishning muhim elementlari hisoblanadi (Rose, 2012; Financial Action Task Force, 2023). Bank tizimidagi korrupsiya murakkab va doimiy muammodir. Ushbu muammoni hal qilish qat'iy qoidalar, ilg'or texnologiyalar, mustahkam halollik madaniyati va mustahkam xalqaro hamkorlikni o'zida mujassam etgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali biz jamoatchilik ishonchini kuchaytiradigan va sog'lom global iqtisodiyotga hissa qo'shadigan yanada mustahkam va axloqiy bank tizimini qurishimiz mumkin.

References:

1. Azevedo, P. D. (2018). The nature of ethical leadership. *Business Ethics: An Indian Perspective*, 11(1), 1-18.
2. Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). ([n.d.]). Consumer Protection: Insider Trading. <https://www.fdic.gov/>
3. Financial Action Task Force. (2023). <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>
4. Le Nguyen, C. (2018), "Preventing the use of financial institutions for money laundering and the implications for financial privacy", *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 21 No. 1, pp. 47-58. <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2017-0004>

5. Kaur Gunet, 2019, Development of Business Intelligence Outlier and financial crime analytics system for predicting and managing fraud in financial payment services. University of Stirling.
6. https://www.cs.stir.ac.uk/courses/it/projects/PastProjects/exemplars/Guneet_Kaur.pdf
7. Goncalves, J. A., & Jones, D. R. (2018). The role of compliance programs in preventing and detecting corruption. *Journal of Business Ethics*, 153(3), 683-698.
8. International Monetary Fund. (2017). The fight against corruption: A toolkit.
9. <https://www.imf.org/en/Topics/governance-and-anti-corruption>
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2020). O'zbekiston Respublikasi Markaziy banking korruptsiyaga qarshi kurashish Siyosati. <https://cbu.uz/upload/medialibrary/460/1.-Korruptsiyaga-qarshi-kurashish-Siyosati.pdf>
11. World Bank. (2016). Governance and Anti-Corruption. <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/combating-corruption>:
12. Levi, M., Peuter, P. (2006). Money laundering. The University of Chicago.
13. Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 110, No. 3 (Aug., 1995), pp. 681-712, Morris, L. (2017). Data-driven detection of financial crime. John Wiley & Sons.
14. Ethics Resource Center. ([n.d.]). Ethical Dilemmas at Work. <https://www.loc.gov/item/lcwaN0007197/>
15. Rose, A. (2012). Fighting corruption in developing countries: A practical guide.
16. Transparency International. (2023). <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
17. World Bank. (2020). Conflict of interest in public procurement. <https://pubdocs.worldbank.org/en/240891579889685786/Procurement-Guidance-Conflict-of-Interest.pdf>